

Mladi za napredek Maribora 2016

33. srečanje

USTVARIL SI ME NESKONČNEGA
Aktualnost Tagorejeve misli

Raziskovalno področje: književnost

Raziskovalna naloga

Avtor: SATJA ŠKOBALJ
Mentor: DRAGO MEGLIČ
Šola: II. GIMNAZIJA MARIBOR

Maribor, februar 2016

KAZALO

POVZETEK	3
ABSTRACT	4
ZAHVALA.....	5
1 UVOD	6
1. 1 Kratek razmislek ob uvodu.....	6
1. 2 Družbena odgovornost.....	7
1. 3 Metodologija dela.....	9
2 O AVTORJU.....	10
3 OSNOVE INDIJSKEGA FILOZOFŠKEGA IZROČILA	13
4 ODSEV INDIJSKE FILOZOFIJE V <i>DAROVANJKAH</i>	14
4. 1 Nesmrtnost duše	14
4. 2 Plemenitost značaja	15
4. 3 Iskanje resnice	17
4. 4 Lepota	18
4. 5 Ljubezen	19
4. 6 Minljivost	21
4. 7 Vzgoja.....	23
4. 8 Odstopanje od pravovernosti in svoboda duha.....	24
5 REZULTATI.....	25
VIRI.....	28

POVZETEK

Rabindranath Tagore je iz filozofske in religijske tradicije svoje dežele črpal znanje, modrost ter svoje življenjsko vodilo. Njegova dela odsevajo, da je bil človek, ki so se ga globoko dotikala vprašanja o bistvu življenja, o človeku in njegovi vlogi v univerzumu. *Ustvaril si me neskončnega*, pravi pesnik v eni svojih pesmi, kar govori, da življenja ni omejeval na fizične oblike, temveč ga je dojemal kot kontinuiteto zavesti, kar je prav gotovo osnovni pečat, ki ga je prejel od indijske filozofske tradicije. Drugi močan element, ki se odraža v Tagorejevi miselnosti, je dojemanje neločljive povezanosti posameznika z vsem obstoječim. Oba elementa do temeljev spremenita človekovo čustovanje in delovanje. Ob zavedanju, da je vsak posameznik odgovoren za stanje v svetu, postanejo načela etičnosti, družbene odgovornosti in pravičnega delovanja aktualna ter smiselna. Če kdaj, potem je danes Tagore ravno zaradi logične razlage o pomeni družbene odgovornosti spet aktualen. V nalogi bom raziskovala, kateri elementi iz stare indijske tradicije so vplivali na Tagorjevo pesništvo, hkrati pa bom raziskovala pravilnost svoje hipoteze, ki izhaja iz predvidevanja, da je Tagore v sklepnih fazi svojega razumevanja presekel vse t. i. tradicije ter se obrnil k univerzalnim resnicam.

ABSTRACT

Rabindranath Tagore's life and work, his knowledge and wisdom, were highly influenced by the philosophical and religious traditions of his country. His work reflects the fact that he was a man deeply touched by the questions about the essence of life, the man and his role in the universe. "*You have made me endless*" is said by the poet in one of his poems which shows that life is not limited to its physical form, but perceived as the continuity of consciousness – the idea which represents the essential part of Indian philosophical tradition which he was a part of. Another strong element reflected in Tagore's mentality is the perception of the individual's inseparable relationship with all that exists. Both elements change one's perception of emotions and functioning to the ground. The fact that each individual is responsible for the current situation in our world influences the principles of ethics, social responsibility and proper functioning which consequently become topical and meaningful. If ever, then today is the best time for Tagore's logical explanation of the importance of social responsibility to become worthy of reflection again. In this paper I will explore and try to determine which elements from the old Indian traditions were the ones to influence Tagore's poetry. In addition to this, my hypothesis, which is based on the assumption that in his final stage of understanding Tagore went beyond all the so-called traditions and turned to universal truths instead, will be verified.

ZAHVALA

Ko po zaključeni šolski uri še vedno razmišljaš o temi, ki smo jo pravkar obravnavali, ko ti tudi doma ne da miru in svoj čas posvetiš iskanju novih rešitev in možnosti, ko se naslednji dan spet veseliš nove ure, potem veš, da si eden tistih dijakov, ki imajo srečo s svojim profesorjem. Profesor, hvala za vodstvo, pomoč, znanje, ki ga posredujete. Predvsem hvala za inspiracijo in pogon za delo, ki ga črpamo od vas.

1 UVOD

1. 1 Kratek razmislek ob uvodu

Zrasla sem v družini, kjer se je, odkar se zavedam, bralo, recitiralo, razpravljalo, razmišljalo, kjer je bila poezija nekaj vsakdanjega in si lahko dobil že z zajtrkom verz Rumija, Hafisa, Pavčka ali Shakespeareja. Živim v okolju, kjer se nihče ne vznemirja, če pozabimo kupiti, na primer, mleko, toda če smo kje založili ljubljeno knjigo, tedaj nastane vsesplošna mobilizacija. Naša domača knjižnjica je bila vedno svet, v katerega sem vstopala z največjo radovednostjo in vznemirjenjem, ker sem vedela, da me v njej vedno čaka neko novo presenečenje, knjiga, ki je še nisem odkrila, ter ljudje, ki mi pripovedujejo svoje zgodbe. Prav tako je bilo najbolj običajno, da so za našo veliko mizo v dnevni sobi sedeli predstavniki različnih religij in živo razpravljali o različnih temah, ki sem jih včasih razumela, včasih tudi ne, a vsaka razprava, naj mi je bila razumljiva ali ne, mi je pustila občutek širine duha ter prepričanje, da je na življenje potrebno vedno pogledati iz različnih zornih kotov.

Ob vsem tem se seveda ni bilo težko odločiti za sodelovanje na natečaju Mladi za napredek Maribora, še lažje je bilo izbrati temo naloge, ker bom v bistvu zapisala in povzela mnoge misli, ki so že dlje časa in postopoma nastajale ob branju te poezije. Spominjam se, da sem prve Tagorejeve verze prebrala mimogrede, bil je eden od mnogih, ki so me pozdravljali na knjižni polici, dokler ni nekega dne prišel čas, da sem knjigo vzela v roke in jo prebrala. Ne vem, koliko let sem imela, a najbrž je bilo v zadnjem triletju osnovne šole. Tudi ne vem, katera pesem je bila, spominjam pa se, da je lepota njegovih besed trčila na prav tisti privzgojen občutek o lepoti, ki ga nosim v sebi, pa tudi na svobodo razmišljanja, ki mi prav tako ni tuja. Tako sem se z njim seznanila, še preden bi ga lahko povsem razumela, kakor se seznaniš z nekom, ki ti je všeč, pa še ne veš povsem, zakaj. A najbrž je bilo to, kar me je očaralo, njegov pogum in lepota duha.

1. 2 Družbena odgovornost

Ko sem se srečala z navodili razpisa Mladi za napredek Maribora, v katerih je bilo poudarjeno, naj predstavimo družbeno odgovornost svoje raziskave, sem se dela lotila brez zadrege. Prav družbena odgovornost je bila namreč največja motivacija, zaradi katere sem se pričujoče raziskave lotila. Tagore je bil namreč eden najbolj očitnih predstavnikov družbeno odgovornih ljudi, vrednote, ki jih je zagovarjal in tudi živel, pa so danes aktualnejše kot kadar koli.

Prepričana sem, da je odkrivanje novosti na različnih znanstvenih področjih nuja, naj bo to fizika, kemija, biologija, kar koli. Toda prav enaka nujnost je odkrivanje smiselnosti etičnih načel, logičen razmislek o njihovi koristnosti ter nenazadnje uporaba v vsakdanjem življenju. V svojem razmišljanju si upam celo dlje; etična načela, razmislek o tem, kako jih pridobiti, kakšen vpliv imajo na nas in na širšo družbo, so tema, ki ne zaostaja za znanstvenimi odkritji na katerem koli znanstvenem področju. Če me vprašate, zakaj, lahko predstavim le prvega izmed številnih argumentov. Kakšno razliko naredi v svetu vzgajanje strpnosti in zavedanje o medsebojni povezanosti? Tisto, ki loči med stanjem vojne in stanje miru. Torej? Ali ni dovolj velik argument, zakaj so etična načela in odkrivanje njihovega pomena vitalnega pomena za naša življenja?

Tagore je bil eden vodilnih mislecev v svetu, ki so se zavedali pomena družbene odgovornosti. Zato mi je v pričujoči nalogi služil kot navdih in vodilo, da spregovorim prav o tem.

Če kdaj, potem je sedaj trenutek, da se ozremo k vrednotam in idejam, ki jih je s svojim razmišljanjem in delom uresničeval Tagore. Njegova miselnost je aktualnejša kot kadar koli prej, morda ga prav zato odkrivamo na novo, iščemo v njem navdih in smernice. Zdi se, da se je naša civilizacija izgubila v čaščenju boga »udobja«, vsečne so nam hitre in površinske odločitve, preslepi nas trenutno zadovoljstvo ali pa pahne v obup že najmanjši neuspeh.

Leta 1921, ko so svečano odprli Tagorejevo »Svetovno univerzo«, imenovano Višvabarati, je ob odprtju dejal, da bo to kraj, kjer »bo svet postal eno gnezdo za vse.« (Tagore, 2010: 594). V luči sedanjih dogodkov, ki jih spremljamo preko medijev, terorističnih napadov,

naraščajoče etične in verske nestrpnosti, je Tagorejevo prizadevanje za strpnost in spoštovanje religij in narodov nedvomno nujnost.

Na svoj sedemdeseti rojstni dan je Tagore dejal:

»/.../ upam, da dejstvo, da sem se obračal od nepomembnih stvari k pomembnim, kaže na to, da sem ljubil ta svet, da sem pokazal spoštovanje velikanom, da sem hrepenel po svobodi – svobodi, ki pomeni posvetitev človeka Vrhovnemu Bitju. Verjel sem, da se človekova resnica nahaja v Vzvišenem Človeku, ki je vedno spojen s srci velikih množic.« (Tagore, 2010: 595).

Tagorejeva lepota značaja je presegala njegovo pesniško talentiranost. Po Fredricu Jamesonu bi lahko rekli, da imamo opraviti z vrsto »kulturnega intelektualca, ki hkrati ustvarja poezijo in prakso« (Jameson, 1986: 75–76). Tagore je namreč polovico svojega življenja porabil za izboljšanje življenjskih razmer na podeželju in izobraževanje kmetov. Svoje pridobljeno znanje, izkušnje, družinsko bogastvo je posvetil ciljem, ki so z velikim zamahom presegali ozke osebne okvirje in osebne potrebe. Njegova ljubezen do ljudi in narave se torej ne konča v občudovanju estetike ali poetični zasanjanosti. Sam celo meni, da je mistična izkušnja povsem brez vrednosti, če ni posvečena izboljšanju življenja v svoji okolici. Leta 1984 je v pesmi *Pošlji me nazaj* zapisal, da se človek, »ki je zazrt vase, od sveta odmaknjen, še ni naučil živeti« (Jelnikar, 2010: 155). Še več, pesniku toplo svetuje, naj se ne izogiba vsakdanjim opravilom in naj neha igrati brezbržnega potepina.

Ob tolikšni družbeni odgovornosti se človek zamisli. Če preprosto vprašamo sebe, kako dojemamo smisel izobraževanja, se mnogi odgovori končajo pri tem, da želimo dobiti dobro službo, poskrbeti zase, za svoje najbližje, dobro zaslužiti in podobno. Ni priljubljeno razmišljati, da bi svoje talente in znanje posvetili še čemu drugemu kot ozkemu zadovoljevanju lastnih interesov. Pravzaprav se tudi v šoli to izjemno malo poudarja. Tagore se je držal preprostega pravila, da je od družbe prejel in da mora družbi vrniti. Njegov pogled je bil celo tako daljnosežen, da je presekal s stoletji staro tradicijo, da naj bi se svetnik ne vpletal v zemeljske posle. Da, za ljudi je bil svetnik zaradi svojega daru razmišljanja in ubeseditve svojih misli, toda ne takšen, kot so ga bili vajeni ali kot bi ga želelo videti površinsko razumevanje tradicionalnih indijskih spisov. William B. Yeats je povzel besede nekega bengalskega zdravnika: »Je prvi izmed naših svetnikov, ki se ni odrekel življenju, temveč je govoril v imenu življenja.« (Yeats, 1912, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.sacred-texts.com/hin/tagore/gitnjali.htm>).

Ko govorimo o družbeni odgovornosti, pesnik meni, da je potrebno začeti pri sebi. Za Tagoreja je bil človek bitje, ki mora urediti svojo notranjost, obvladati um in stremeti k plemenitim ciljem. V pogovoru z Albertom Einsteinom 14. aprila 1930 je dejal:

»Naše strasti in želje so neobzbrane, vendar lahko naš značaj uredi te elemente v skladno celoto. Ali se kaj podobnega dogaja v svetu fizike? Ali obstajajo uporni elementi, ki jih vodijo posameznikovi impulzi? In ali obstaja v fizičnem svetu princip, ki jih obvladuje ter jih postavi v urejeno organizacijo?« (Rabindranath, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: https://en.wikipedia.org/wiki/Rabindranath_Tagore).

1. 3 Metodologija dela

Metodologija dela, ki sem jo ubrala, vsebuje tri glavne stebre. Ti so naslednji: metoda proučevanja pisnih virov, metoda dela z besedilom in primerjalna metoda. Pri metodi proučevanja pisnih virov sem posegla po številni literaturi, za katero sem menila, da me bo vodila do zelenega cilja. Večina te literature je omenjena v poglavju o virih, vendar moram izpostaviti vsaj tri glavne tokove. Začela sem z biografijo Rabindranatha Tagoreja. Pri tem sem izbrala kar nekaj virov oziroma knjig, kajti v vsaki je njegovo življenje prikazano iz svojega zornega kota oziroma so poudarjeni različni trenutki njegovega življenja. V drugem koraku sem se lotila branja glavnih del indijske filozofije, odlomkov iz *Upanišad* in *Bhagavat Gite* ter določenih povzetkov o indijski filozofski miselnosti. V tretjem koraku sem se usmerila na branje Tagorejevih del, pri tem pa sem posebej natančno preučila tri avtorjeva dela: *Darovanjke*, *Vrtnar* in *Zbrane zgodbe*.

Ko sem tako postavila temelj za raziskovalno nalogo, sem se lotila metode dela z besedilom, v tem primeru s prej omenjenimi Tagorejevimi deli. Pri tem sem se osredotočila predvsem na vprašanje, kako je avtor v svojih literarnih delih, tj. pesmih in zgodbah, izražal svoj svetovni nazor. Hkrati pa me je zanimalo tudi to, ali pesmi odražajo njegovo notranjo evolucijo in na kakšen način jo odražajo.

V svojem zadnjem koraku, ki je zajemal primerjalno metodo, sem se osredotočila na dva cilja; primerjala sem indijsko tradicionalno filozofijo in Tagorejeva dela. Zanimalo me je, v kolikšni meri je avtor posrkal ideje te filozofije, pa tudi to, v kolikšni meri se je od nje odmaknil. Nadalje sem primerjala določena obdobja v avtorjevem življenju in ugotavljala,

kako so dogodki v Tagorejevem osebnem življenju vplivali na njegov pogled na svet in kako so ga spreminjali.

Za pričujočo nalogo sem prebrala najmanj 15 knjig v celoti, precej odlomkov, kritik ter zapisov. Bistvo sem uredila v smiselno celoto ter – kar je bistveno – celotno zgodbo nadgradila s svojim razmišljanjem in z lastnimi ugotovitvami.

2. O AVTORJU

»Najdaljša je pot, ki te pripelje najbliže k sebi, in najtežja je vaja, ki rodi najpreprostejši napev. Potnik mora potrkat na vsaka tuja vrata, preden pride do svojih, in preromati moraš vse zunanje svetove, da prideš nazadnje do najgloblje kamrice.« (Tagore, 2011: 22).

Obstajajo ljudje, pri katerih pozabiš, da bi moral v avtobiografiji zapisati datum rojstva in smrti. Preprosto zato, ker čutiš, da so še vedno tu, med nami, s svojimi velikimi deli, besedami in mislimi. Prisotni so na enak način kot vsa vidna realnost, ki nas obdaja. Tudi ko teče beseda o Rabindranathu Tagoreju, se moram posebej opomniti, da so biografije vendarle tista zvrst, ki zahtevajo določene podatke, ki služijo bralcu za orientacijo. Torej, veliki indijski pesnik, pisatelj, filozof, slikar, glasbenik, družbeni reformator, pedagog in Nobelov nagrajenec Rabindranath Tagore je bil rojen 7. maja 1861 v Kalkuti v bogati in aristokratski družini. Priimek Tagore je poangležena oblika naziva *thakur*, ki v prevodu še najbolj ustreza »gospodu«. Rabindranathov prednik Panchanan Kushari se je proti koncu sedemnajstega stoletja preselil v Gobindapur, eno od treh vasi, iz katerih je kasneje zraslo mesto Kalkuta. Kmalu je obogatel in postal eden vodilnih trgovcev tistega časa. Ker je pripadal najvišji kasti, so ga lokalni prebivalci spoštljivo imenovali Panchanan Thakur (Gospod Panchanan).

Rabindranathu se tako ni bilo treba boriti za vsakdanji kruh, kajti bogastvo se je iz generacije v generacijo povečevalo, dokler ni njegov ded, karizmatični »princ« Dwarkanatu Tagore (1794–1846) postal eden najbogatejših Indijcev svojega časa. Dvakrat je potoval v Evropo, se srečal s kraljico Viktorijo ter za svoje evropske prijateljev prirejal veličastne zabave, zaradi česar se ga je prijel vzdevek »princ«. Da mu umerjenost vendarle ni bila vrlina, govori dejstvo, da ga velik del njegovega bogastva ni preživel, kljub temu pa so naslednikom ostala posestva, ki so družini zagotovila lagodno življenje za več prihodnjih generacij. Podedoval jih je njegov najstarejši sin, Rabindranathov oče Debendranath Tagore (1817–1905).

Debendranath je bil, za razliko od svojega očeta, ki se je v posvetnem blišču znašel kot riba v vodi, človek poduhovljenega značaja. V družini so ga imeli za nekakšnega filozofa – mistika, in zato ne čudi dejstvo, da se ga je prijelo ime »maha riši« ali veliki modrec. Vodilo za duhovno pot je našel v *Upaniśadah*¹, iz katerih je črpal navdih za svoja versko reformistična dela in »prenovil Brahma Samaj² v gibanje, posvečeno – kot to učijo *Upaniśade* – čaščenju univerzalnega, brezobličnega božanstva, ki preveva vse življenje in bitje.« (Jelnikar 2010: 144). Teh dejstev ne gre spregledati, ko govorimo o vplivih, ki so bili bistvenega pomena za oblikovanje Rabindranathove osebnosti. Od očeta je prejel ljubezen do modrosti, navdušenje nad branjem tradicionalnih indijskih spisov. Mati mu je umrla zgodaj, ko je imel šele sedem let, tako da so ga vzgajale večinoma služkinje. Kljub temu je materina miselnost, ki je temeljila na prepričanju, da je potrebno vzgajati ljubezen do vsega, kar obstaja, prežemala družino, s tem pa tudi mladega Tagoreja.

Šola je bila za mladega Tagoreja nočna mora. Njegov svobodni duh se je počutil ujet v okvirjih izobraževanja, ki je ponujalo predvsem podatkovne informacije. Zato je šolo kmalu zapustil in se izobraževal predvsem doma. Ta izkušnja ga je tako zaznamovala, da je kasneje, v zrelih letih, ustavnovil svoj izobraževalni sistem in slednje pojasnil z naslednjimi besedami:

»Prišli smo na ta svet, da bi ga sprejeli, ne le da bi ga poznali. Morda nas znanje res naredi močne, toda izpopolnitev dosežemo le z vzgajanjem občutka naklonjenosti do sveta. Najvišja izobrazba ni ta, ki nam le posreduje informacije, temveč nas privede do tega, da je naše življenje v harmoniji z vsem obstoječim. Toda danes vidimo, da vzgajanje tega občutka naklonjenosti do sveta, ne le da je v sodobnih šolah povsem spregledano, temveč je tudi zatrto. Navade, ki jih pridobimo v ranem otroštvu in znanje, ki nam ga posredujejo, nas vodijo do odtujitve od narave, naš um in svet pa sta si nasprotna vse od začetka. Zato je največja od vseh izobrazb, za katero smo prišli pripravljene, zatrta, in zgodi se nam, da izgubimo ta svet, da bi v povračilo dobili peščico informacij.« (Rabindranath, 1917: 116–17).

¹ *Upaniśade* so v glavnem kratka filozofska in napol filozofska besedila, v katerih je religiozen element manj poudarjen. Glavnih *Upaniśad* je štirinajst. »*Upaniśade* v celoti pogosto imenujejo vedanta (»konec ved«) – ne le ker se dejansko pojavijo na zadnjih straneh vsake vede, temveč tudi ker mnogi mistične resnice, ki jih izražajo, dojemajo kot vrhunec vsega vedskega znanja.« (Hindujska besedila, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: http://sl.wikipedia.org/wiki/Hindujska_besedila). Težko je določiti, kdaj so *Upaniśade* nastale in njihovo natančno kronologijo. Najstarejše *Upaniśade* so nastale pred začetkom budizma, skupino *Upaniśad* v verzih pa so bržkone napisali le nedolgo pred vznikom budizma, torej okrog leta 500 pred našim štetjem.

² Brahma Samaj je gibanje, ki je nastalo znotraj hindujske religije in ki zavrača politeizem, čaščenje idolov in kastni sistem. Ustanovitelj gibanja je Ram Mohun Roy. »Gibanje je doživelo precejšen uspeh na področju socialnih reform, vendar ni nikoli doseglo večje priljubljenosti.« (Brahma Samaj, Encyclopaedia Britannica, citirano 15. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/6636/Advaita>).

Njegov oče je želel, da bi sin postal odvetnik, zato ga je poslal na šolanje v Anglijo, kjer pa Rabindranath prav tako ni dokončal študija. Ko je bilo očitno, da z odvetniško kariero ne bo nič, so ga po treh letih poklicali domov, kjer ga je čakala nevesta, Mrinalini Devi, s katero je imel kasneje pet otrok, od katerih sta dva umrla v otroštvu.

Tagorejevo literarno delo je impresivno. O plodnosti njegovega dela govori bengalski pregovor, ki pravi, da »v enem življenju ni mogoče prebrati vsega, kar je Tagore napisal, od prvih pesniških poskusov pri osmih letih do smrti leta 1941, ko je do zadnjega diha, ker sam ni mogel več pisati, narekoval svoje stihe.« (Jelnikar 2010: 154). Njegov literarni opus obsega petindvajset objavljenih pesniških zbirk, petnajst dram, le malo manj kot sto kratkih zgodb, enajst romanov, številne potopise, eseje in več tisoč strani pisem. Zaslovel pa ni le kot književnik, temveč tudi kot izjemen skladatelj in slikar. Zahodu je tega bengalskega ustvarjalca prvi predstavil angleški pesnik W. B. Yeats, ki je uredil njegove v angleščino prevedene pesmi in poskrbel, da so leta 1912 izšle pod naslovom *Gitanjali*. V slovenščini smo jih v prevodu Alojza Gradnika dobili že leta 1924 (*Gitandžali, žrtveni spevi*) in pozneje, leta 1973, še v prevodu Janka Modra kot *Darovanjke*. Leta 1913 je prejel Nobelovo nagrado za književnost za pesniško zbirko *Darovanjke*.

Posebna žlahtnost pesnikovega značaja se je odražala tudi v tem, da je bil Tagore neutruđen človek dejanj, ki je svoje ideje konkretno in praktično uresničil na različnih področjih. Polovico svojega življenja je posvetil izobraževanju ljudi in izboljšanju življenjskih razmer na podeželju. Načrtno se je lotil prenavljanja podeželja in indijski kmet je postal zanj ena njegovih glavnih skrbi. Z omejenimi sredstvi in na področju, kjer je lahko deloval, je kmetom pomagal, da so si zgradili šole, bolnišnice, vodnjake in ceste. Zajetno vsoto denarja, ki mu jo je prinesla Nobelova nagrada, je prav tako v celoti namenil za svojo šolo.

Umrli je 7. avgusta 1941 v hiši, v kateri je odraščal. Njegova zadnja pesem vsebuje naslednje besede: »/.../ Danes je moja torba prazna. Dal sem v popolnosti, kar sem moral dati. V zameno, če kaj prejmem, morda nekaj ljubezni, nekaj odpuščanja, bom oboje vzel seboj, ko stopim na čoln, ki prečka.« (Rabindranath, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: https://en.wikipedia.org/wiki/Rabindranath_Tagore).

3 OSNOVE INDIJSKEGA FILOZOFskega IZROČILA

Hinduizem temelji na *Vedah*, spisih, ki naj bi se tisočletja prenašali z ustnim izročilom. V zapisani obliki naj bi začeli nastajati sredi 2. tisočletja pred našim štetjem, vendar mnogi hindujci postavljajo nastanek ved davno pred tem datumom. Kakor koli, *Vede* so ena najstarejših filozofskih izročil, ki jih poznamo na našem planetu. Sanskrtska beseda »veda« izhaja iz korena vid ter izvorno pomeni znanje ali vedenje. Tudi v slovenskih besedah *videti* in *vedeti* je brez posebnih težav moč zaznati izvor iz sanskrta.

Vede so razdeljene v štiri zbirke, dopolnjujejo jih še dodatne knjige, med katere sodijo tudi *Upanišade*, eno temeljnih del indijske filozofije. Beseda upanišad (upa – poleg, ni – spodaj, šad – sedeti) dobesedno pomeni sedeti pri učiteljevih nogah oziroma poslušati njegove nauke. Največja izvirnost *Upanišad* je v sistemskem dokazovanju enosti brahmana (vesoljne kozmične duše) in atmana (osebne duše), ali, drugače, o relaciji med absolutom in subjektom. Škof (2011: 16) zapiše, da sta po *Upanišadah* brahman in atman istovetna in da pot do osvoboditve od trpljenja vodi prek upanišadskega znanja. »Prostor znotraj srca je v *Upanišadah* tisto skrito mesto (kakor votlina), kjer se skriva sebstvo (*atman*) in je izenačeno tudi z *brahmanom*.« (Škof, 2011:123). Z drugimi besedami, po *Upanišadah* posameznik ni samostojna entiteta, temveč je del velike vseprežemajoče zavesti, nedeljive celote. Nadalje so se *Upanišade* poglobljale v »večno naravo duše« (Škof, 2011: 16) oz. bistvo posameznika je kontinuirana zavest.

V *Upanišadah* nadalje zasledimo številne misli, ki vzgajajo človekovega duha in sicer ne (le) zavoljo moralnega vidika, temveč izvirajoč iz prepričanja, da človek ni ločen od celote, torej se vse, kar daje, vrača njemu.

»Prav to je tisto, kar ponavlja božanski glas v gromu:
'Da, Da, Da!' –
obvladajte se (*damyata*),
dajajte (*datta*),
bodite sočutni (*dayadhvam*)!
Tega trojega se je treba učiti:
samoobvladovanja, dajanja, sočutja.« (Škof, 2011: 11)

Po Škofu upanišadski misleci nadalje prinašajo »nauk o vzročni povezavi dobrih in slabih dejanj ter njihovih posledic« (Škof, 2011: 16), kar bi težko označili kot versko vsebino, saj je

nenazadnje logično, da je sleherno stanje nastalo na podlagi nekega drugega (predhodnega) stanja.

Indijskega filozofskega izročila seveda ni moč opisati na nekaj straneh, kljub vsemu sem izbrala nekaj elementov, ki tvorijo glavne stebre omenjenega izročila. Če povzamem, so glavne točke naslednje: 1) človek je celica večje celote, 2) človek je kontinuirana zavest, 3) vse ima svoj izvor (zakon vzroka in posledice), 4) razumevanje vseh prej omenjenih dejstev rodi plemenitost značaja.

V indijskem filozofskem izročilu je še mnogo del in spisov, ki bi jih veljalo omeniti, na primer epa *Mahabharata* in *Ramajana* ter *Bhagavad Gita* ter številna druga dela, toda osnovna misel, ki sem jo omenila v prejšnjem odstavku, je ista.

4 ODSEV INDIJSKE FILOZOFIJE V DAROVANJKAH

4.1 Nesmrtnost duše

Idejo o nesmrtnosti duše Tagore izrazi že s prvo pesmijo v *Darovanjках*. »Ustvaril si me neskončnega, tako ti je bilo vseč. / Spet in spet prazniš to krhko posodo / in jo venomer napolniš z novim življenjem.« (Tagore, 2011: 4). Tagore človeka doživlja več kot telo; zanj je telo le krhka posoda, ki je napolnjena z življenjem. Tudi ko se posoda izprazni, to ne pomeni konec človeka. Razbije se le posoda, vendar se življenje nadaljuje. Tagore s temi verzi pojasnjuje svoj pogled na nesmrtnost duše in se s tem dotika enega temeljnih idej indijske tradicije o reinkarnaciji. Ta pa ni nič drugega kot ideja o kontinuirani zavesti. Zanimivo vzporednico sem našla v besedah znanstvenika Nikole Tesle, ki pravi: »Če želite najti skrivnost vesolja, razmišljajte v terminih energije, frekvence in vibracije.« (Nikola Tesla, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.goodreads.com/quotes/361785-if-you-want-to-find-the-secrets-of-the-universe>). Tagore gleda na življenje s podobnimi očmi; telo mine, vendar z njim ne mine tudi človek, preprosto zaradi dejstva, ker po njegovem razumevanju človek ni le telo, temveč zavest, kar je Tesla povzel z besedo energija.

O reinkarnaciji Tagore spregovori včasih v prispodobi, včasih neposredno. Od malih nog je rasel v okolju, ki je človeka dojemalo kot utelešeno zavest, kar je tudi osnovna miselnost

Upaniṣad in drugih svetih spisov Indije. Zato je bilo zanj tovrstno razumevanje življenja kot nekaj povsem naravnega. »Po mračni poti sem šel iskati ljubico, ki je bila / moja v prejšnjem življenju. /.../ Dvignila je svoje velike oči k mojemu obrazu in / nemo vprašala: »Ti gre dobro, prijatelj moj?« / Skušal sem odgovoriti, ali najin jezik je bil izgubljen in pozabljen.« (Tagore, 2009: 62). Vendar pa ti verzi nosijo v sebi kanček tragike in žalosti, kajti ne glede na vse minevajo; spreminjanju pa nihče ne more ubežati. Po navadi rečemo, da govorimo isti jezik z nekom, s komer se razumemo. Ko pa se naše poti razidejo, ko drug drugega ne razumemo več, tedaj so naši svetovi daleč drug od drugega, neznani drug drugemu in kot dva povsem različna jezika, ki nimata nič skupnega.

Temeljno idejo, ki jo predstavljajo *Upaniṣade*, da je človek eno s kozmosom, je ubesedil v naslednjem verzu: »Ista reka življenja, ki mi noč in dan teče po žilah, / teče tudi po svetu in pleše v ritmičnih taktih.« (Tagore, 2011: 110). Večno se odraža v človeku, kar Tagore opiše z besedami: »In moja naloga bo, da te bom razodeval v svojih / dejanjih, ker vem, da mi jih tvoja moč omogoča (Tagore, 2011: 10). Ali v drugem verzu: *V mojem življenju se ves čas oblikuje tvoja volja.*« (Tagore, 2011: 88).

4. 2 Plemenitost značaja

Indijska tradicija je razlagala, da naj človek išče resnico v sebi. Prav to pa je tudi kraj, kjer bo našel vse odgovore. Po *Upaniṣadah* (Škof, 2011: 123) je prostor znotraj srca tisto skrito mesto (kakor votlina), kjer se skriva sebstvo (*atman*). Pesnik to ubesedi z naslednjimi verzi: »Ves čas bom poskušal odganjati vse zlo od svojega / srca in ohranjati svojo ljubezen v cvetju, ker vem, da ti kraljuješ v zadnji kamrici mojega srca.« (Tagore, 2011: 10). Nadalje je iz njegovih verzov razvidno, da je oblikovanje značaja dojemal kot eno najpomembnejših nalog: »Zmeraj bom poskušal vsako laž odvrniti / od svojih misli, ker vem, da si ti resnica, ki je / v moji duši prižgala luč razuma.« (Tagore, 2011: 10).

Po besedah iz *Bhagavad Gite* je potrebno osebnost oklestiti (pretiranih) želja, kajti »nihče ne more zares postati eno z Vrhovnim, ne da bi pustil svoje želje za sabo in se odrekel vezanosti na sadeže svojih dejanj.« (Bhagavad Gita, 2001: 57). Tagore to vodilo obuja v verzih: »Mojih želja je veliko in moj jok gre do srca, / a še vselej si me rešil z ostro zavrnitvijo.« (Tagore,

2011: 24). Neizpolnjene želje za pesnika niso nekaj negativnega. Dejstvo, da mu življenje ne izpolnjuje vsega, kar bi si želel, Tagore vidi kot varovalo, ki ga obvaruje pred njim samim, pred človeško šibkostjo, ki je nagnjena k pretiranim zahtevam. Na koncu to tudi ubesedi z verzom: »/.../ in me rešuješ nevarnosti prevelikih želja.« (Tagore, 2011: 24).

Dojemanje življenja je nekaj zelo osebnega in subtilnega, je občutenje, ki ga ne moreš doseči v hrupu in blišču sveta. To je Tagore povedal z naslednjimi besedami: »*Moja pesem je odložila nakit. Ne ponša se / z obleko in okrasjem. Lišp bi motil najino zvezo; / vsilil bi se med naju; / njegov žvenket bi preglasil tvoje šepetanje.*« (Tagore, 2011: 13). S temi verzi pesnik govori o veličini preprostosti. Zanj je to bistvena lastnost značaja. Je prav tista lastnost, ki človeka dela plemenitega in mu odpira vrata do lepših in boljših odnosov z ljudmi in z življenjem. Tagore je preprostost zelo cenil in zanj je pomenila enega od vrhov človekovega značaja.

Bharathi (Bharathi, 1995: 86) piše, da so vsi veliki misleci, med njimi tudi Gandhi, zagovarjali preprosto in bolj ali manj samozadostno življenje v ruralnem okolju. Gandhi je na primer sledil idealu, ki ga je ubesedil v stavek: »Živi preprosto, a z visokimi mislimi!« .« (Gupta, 2005: 85). Podobno razmišljanje se nam razkrije v Tagorejevih verzih: »*Moja pesniška/ nečimrnost od sramu umira / pred tvojimi očmi. O mojster, pesnik, sedim / pri tvojih nogah. Dovolj mi, da bo moje / življenje preprosto in ravno, kakor trstena / piščalka, ki čaka nate, da jo napolniš z glasbo.*« (Tagore, 2011: 13).

Naslednja odličnost značaja, ki jo pesnik izpostavlja v svojih verzih, je pogum. Vendar to kakovost doživlja kot tisto notranjo moč, ki ne hlepi le po srečnih trenutkih, temveč se zmore soočiti tudi s tistimi, ki so manj prijetni. Pesnik meni, da se pogum in moč značaja kažeta v tem, da se človek ne izogiba dogodkom v svojem življenju, temveč da se zna z njimi soočiti. »*Daj mi moč, da zlahka prenesem veselje in žalost!*« .« (Tagore, 2011: 50). Tudi te misli so najbrž dediščina kulture, ki je pesnika hranila vse od malih nog. V *Bhagavad Giti* najdemo prav te ideje, ko Krišna svojemu učencu Arjuni sporoča naslednje: »Ljub mi je tisti, ki ne teka za užitki in beži pred bolečino.« (*Bhagavad Gita*, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.easwaran.org/the-bhagavad-gita-the-way-of-love.html>). Razlogi za tovrsto razmišljanje se zdijo dokaj logični, imajo pa tudi svojo praktično vrednost. Mar ni življenje mnogo lažje, če uspemo dobro in slabo sprejemati nekoliko bolj umirjeno, zavedajoč se, da bo

tako eno kot drugo minilo? Če ne drugega, imamo vsaj to možnost, da se iz takšne ali drugačne situacije nečesa naučimo.

Nadalje je za pesnika znak plemenitosti značaja tudi ta, da v svojem okolju želi biti koristen. Besede in znanje, ki se ne rodijo v dejanja, zanj niso dovolj. »Daj mi moč, da bo moja ljubezen koristno dejavna,« (Tagore, 2011: 50) pravi pesnik in s tem pove, da je eden največjih vrhov značaja ta, ko postane posameznik koristen ljudem in okolju.

4. 3 Iskanje resnice

Tagore je izkoristil vsako priložnost, da je nasprotoval ponavljanju pravil, ki se sčasoma spremenijo v dogme. Njegovo načelo je bila sveža miselnost, ki se je kalila z vrsto izkušenj, samopreverjanjem in razmišljanjem. Ko odgovori niso znani ali ko je potrebno stare odgovore preveriti ali ustvariti nove, tedaj smo na poti, ki jo imenujemo iskanje. »Čas, potreben za mojo pot, je dolg in cesta / se vleče. Ob prvem svitu sem se pripeljal s kočijo in se / vozil skozi puščave svetov in puščal svojo sled / na mnogih zvezdah in planetih. Najdaljša je pot, ki te pripelje najbližje k sebi, / in najtežja je vaja, ki rodi najpreprostejši napev. Potnik mora potrskati na vsaka tuja vrata, / preden pride do svojih, in preromati moraš / vse zunanje svetove, da prideš nazadnje / do najgloblje kamrice. Oči so mi blodile v dalj in šir, preden sem jih / zaprl in rekel: »Tukaj si!« Vprašanje in krik: »O, kje?« se potopi v solze / tisočernih rek in preplavi svet s poroštvom: / »Sem!« (Tagore, 2011: 22).

Pesnik je s temi verzi povedal, da v času iskanja ni moč računati na varnost in da so prenekatera vrata, na katera človek potrka, napačna. Vendar to še ni razlog, ki bi nas moral odvrniti od iskanja. Strah pred tem, da bomo naredili napako, hromi. Človeka naredi nedejavnega in pasivnega, hujšega od tega pa najbrž ni. Bolje se je stokrat zmotiti, pasti, narediti napako, kot pa negiben ždeti v strahu, da bo napaka storjena. Redko sem prebrala, da je kdo tako elegantno vrgel s prestola strah, ki ga imajo pogosto ljudje pred tem, da bi storili napako. Za Tagoreja napaka ni nič tragičnega, nič usodnega, prav nič takega, česar bi se morali sramovati. Zanj obstaja samo iskanje.

Mnogo izkušenj je potrebno pridobiti, da bi vedel, kdo si, in vse niso prijetne. A na koncu, po dolgi poti, pravi Tagore, popotnik vendarle najde svoj dom, sebe. Pesnik nadalje tudi govori, da nam pogleda na resnico ne megli nihče drug kot mi sami. »*Jetnik, kdo te je zvezal! / .../ Jetnik, povej, kdo te je vkoval v nezdroljive / verige!*« / ... / »*Jaz sam,*« je rekel jetnik, »*sem si jih zelo dobro / skoval.*« (Tagore, 2011: 44-45). Nenadoma človek ni več žrtev neke višje sile, s temi verzi pesnik postavlja usodo človeka v njegove lastne roke. Človek je svoj rabelj ali odrešitelj. Ali bo trpel ali ne, je odvisno le od njega samega. Ali bo našel resnico ali ne, je spet le njegova zgodba in koga drugega.

4. 4 Lepota

Tagore nikoli ni bil pesnik, ki bi objokoval dogodke ali bil potolčen, ni bil pesnik obupa ne cinizma. Njegova religija je bila pogumno soočanje z življenjskimi situacijami. O tem govori njegova pesem iz zbirke *Vrtnar*, ki se začne z naslednjimi verzi: »*Zapustila si me in šla svojo pot. / Mislil sem, da bom žaloval po tebi in da postavim / tvojo samotno podobo v svoje srce, v okvir zlatega / speva. / Ali, ah, bede moje, čas je kratek.*« (Tagore, 2009: 63-64). Eden najpogostejših razlogov za solze je izgubljena ljubezen. Običajni odziv človeka bi bila globoka in neutolažljiva bolečina, ki traja različno dolgo, včasih dlje, včasih se pomiri hitreje. Toda Tagore ne sledi temu splošnemu čustovanju. Njegov odziv ne izvira iz človeške neobčutljivosti ali celo trdosrčnosti. Nasprotno. Njegova subtilnost je tako nenavadno izrazita, da zmore videti lepoto okoli sebe tudi tedaj, ko ga je zadela bolečina. Poglejmo si pesem, kakor se nadaljuje. »*O ljubice moje, vi ne veste, da smo umrjochi. Je-li / modro trpinčiti svoje srce za njo, ker je svoje srce / odnesla? Ker čas je kratek. Junaško je, če že podžigaš svojo bolest in ne / maraš za tolažbo. Ali svež obrazček gleda skozi moja vrata in dviga / svoje oči k mojim očem. / ne morem drugače, kakor da otarem svoje solze / in spremenim napev svoje pesmi. / Ker čas je kratek.*« (Tagore, 2009: 63-64). Tagore je torej zaljubljen v lepoto življenja in prav ta lepota ga zdravi, ga napaja in mu daje energijo. Zavaljo lepote, ki jo zmore ujeti njegovo oko, ki jo zmore sprejeti njegovo srce, je Tagore zaščiten pred rušilnimi čustvi, ki po navadi napadejo človeka, ki izgubi, kar mu je ljubo. Toda ne Rabindranath. On je opit od življenja, od ljubezni, zato se solze, ki sicer potečejo ob prvem trenutku spoznanja, da je ostal sam, hitro osušijo. Lepota življenja, tudi tista, ki jo nosi telo, v podobi človeka, posrka vso njegovo žalost in jo spremeni v veselje.

Lepoto je Tagore videl tako v svetu, ki ga obdaja, kot v stvareh, ki se dotikajo človeškega značaja. Resnično lep značaj je zanj tisti, ki se ne ukvarja z izumetničenostjo, temveč je naraven, iskren in brez pretvarjanja. Pesnik je to svoje stališče povzel v verzih: *»Pridi, kakršna si; ne mudi se z oblačenjem. / Če so tudi tvoje kite razpuščene, če tudi preča / tvojih las ni ravna, če so tudi traki tvoje halje razvozlani, / nič ne maraj. / Pridi, kakršna si, ne mudi se z oblačenjem.«* (Tagore, 2009: 21).

4. 5 Ljubezen

Človek se ob Tagoreju vpraša, kako da je pesnik premogel toliko veselja, ne glede na številne težke trenutke v življenju. Znano je, da je bil zaljubljen v ženo svojega starejšega brata, ki je prišla k hiši, ko je imela rosnih devet let, Tagore pa le nekaj let več. Kadambari ji je bilo ime. Skupaj sta se igrala, rastle drug ob drugem, Kadambari je bila njegova vila, njegov angel, njegova prijateljica in zaupnica. Nihče ne ve, kdaj se je dogodil trenutek, ko sta spoznala, da sta prestopila občutljivo mejo in da sta se zaljubila. Mnogo tega, kar zadeva to zgodbo, je zavito v skrivnost. Kadambari je po 16 letih prijateljstva z Rabindranathom storila samomor, najbrž zaradi tega, ker je spoznala, da njena ljubezen z najljubšim prijateljem nikoli ne bo mogla biti uresničena. Dogodek, ki je pesnika za vedno zaznamoval, se je dogodil 21. aprila 1884. Rabindranath je bil neutolažljiv, a hkrati so se iz njegovega duha iztrgali eni najlepših verzov, kar jih pozna zgodovina lirike. *»Ali je mogoče, da sem te pozabil? Živimo dalje brez oziranja nazaj in ni nam mar za cvetje ob robu ceste. Vendar to s svojim vonjem neopazno ovija našo pozabo in ga prežema z glasbo. Ti si odšla iz mojega sveta, da bi se naselila v koreninah mojega življenja, in od tod ta pozaba – spomin, izgubljen v svoji lastni globini. Tebe ni več v mojih pesmih, ker si eno z njimi. Prišla si k meni s prvim žarkom zore. Izgubil sem te s poslednjim zlatom predvečera. Od tedaj te vedno najdem v temi ...«* (Tagore, citirano: 20. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://allpoetry.com/Lover's-Gifts-XLII:-Are-You-A-Mere-Picture>).

Začetna bolečina, ki se je sprva zdela neutolažljiva, mu je odprla nova vrata dojemanja sveta. Kadambarino prisotnost je začel čutiti povsod okoli sebe. Ljubezen se je prelila iz čaše njegovega srca in ljubezen, ki je bila do tedaj usmerjena v Kadambari, je iz ozkega osebnega področja prešla v širši prostor.

Podobno razmišljanje ponovi v verzi: *»Prepozno je, da bi zahtevala moje srce v zameno / za svoje. / Bil je čas, ko je moje življenje bilo kakor popek, / ves njegov vonj je bil strnjen v njegovem jedru. / Zdaj se je razhlapel na vse vetrove. Kdo ve za / čarodejno moč, ki bi ga zbrala in spet zaprla? / Moje srce ni moje, da bi ga mogel dati samo eni, / ker je mnogim razdano.«* (Tagore, 2009: 52). Ali niso ti verzi nekoliko nenavadni in lahko v človeku budijo celo strah? Nagnjeni smo namreč k temu, da ljubezen razumemo le, če je usmerjena izključno v nas. Ljubezen dojemamo kot materialno stvar, recimo kos kruha. Če ga razdeliš, bo zate ostal manjši delež. Toda magija ljubezni očitno ne spada v fiziko materialnega sveta. Za pesnika je ljubezen, ki je omejena le na enega človeka, omejena, šibka in neizpolnjujoča. Njegovo srce je preveliko, da bi se lahko omejilo le na eno osebo in ob tem pozabilo na širino in veličino sveta, ki se kaže skozi življenje.

Ne glede na to lepota osebne ljubezni še vedno ostaja in pesnik jo zna ubesediti v duhu neizmerne liričnosti. *»Moje srce, ptič v puščavi, je našel svoje nebo / v tvojih očeh.«* (Tagore, 2009: 46), prav tako pa tudi v besedah, ki opisujejo kratek trenutek srečanja, v katerem vzniknejo najžlajtnjša občutja ljubezni. Takole pravi: *»Ko je šla mimo mene z naglimi koraki, se me je dotaknil / rob njenega krila. / Od neznanega otoka njenega srca je prišel nenadoma / topel veter spomladni. / Trepet bežnega dotika je švignil mimo mene in / izginil v hipu, kakor odtrgan rožni list, gnan od vetra. / Padel je na moje srce kakor vzdih iz njenega / telesa in šepet iz njenega srca.«* (Tagore, 2009: 37).

Tudi erotični pridih pesniku ni bil neznan. Znal ga je ubesediti v verzih, ki puščajo v bralcu sledi čutnosti. Mojstrsko je svojo vlogo naložil valovom in vodi; valovi bodo poljubili njen tilnik in valovi bodo šepetali v njena ušesa. Kdo drug, če ne pesnik, so valovi, ki jih opisuje? *»Pusti svoj modri plašč ležati na bregu; modra / voda te zagrne in zakrije. / Valčki bodo stopili na prste, da poljubijo tvoj tilnik in da bodo šepetali v tvoja ušesa. / Pridi, o pridi k mojemu jezeru, če se hočeš potopiti v vodo.«* (Tagore, 2009: 24).

Hrepenenje in želja se zdita na prvi pogled nezdržljiva z duhovnim pogledom na svet. Toda ne za Tagoreja. Pesnik ju ne zanika in ju vključi v svoj slovar s samo njemu lastnim stilom. *»Ne hodi, moj dragi, brez slovesa od mene. / Celo noč sem bedela in sedaj so moje oči težke od dremote. / Bojim se, da te ne izgubim, ko bi spala. / Ne hodi, moj dragi, brez slovesa od*

mene. / ... / O da bi mogla oprijeti tvoj enoge s svojim srcem in prižeti jih k svojim grudim!«
(Tagore, 2009: 49).

4. 6 Minljivost

»Utrgaj to cvetko in jo vzemi, ne čakaj! Drugače / se usuje in se obleti v prah.« (Tagore, 2011: 12). Tako o smrti Tagore. Tradicija njegove dežele, branje budističnih spisov in lastna modrost so ga naučili, da smrti ni moč ubežati. Minljivost je realnost. Vse mine in tega dejstva ne zmore spremeniti nobena naša še tako močna želja, prošnja ali molitev. Človek ni gospodar smrti, ne more ukazovati minljivosti, da preneha s svojim večnim plesom, je pa dano človeku, ne glede na vse, da použije trenutek. *»Utrgaj to cvetko,«* pravi Tagore. (Tagore, 2011: 12). In prav gotovo pri tem ni bil nesposljin do narave, temveč bi lahko njegove besede prevedli tudi s priporočilom v smislu, živi sedaj, stori korak, ustvarjaj in ne čakaj. Kajti ta cvetlica je sedaj, jutri je morda ne bo več, zagotovo pa v naslednjem trenutku ne bo več enaka, kot je bila. Samo ta trenutek imaš, da jo použiješ takšno, kot je. Vsako prelaganje na jutri ali na neko nedoločljivo prihodnost pomeni, da smo ta trenutek izgubili.

Tema, ki jo predstavi Tagore, ni nova. O trenutku, ki je sedaj in nikoli več, so govorili misleci v številnih kulturah in različnih časovnih obdobjih. Spominjam se misli, ki sem jo nekoč prebrala pri kitajskem mislecu Lao Tzeju, ko pravi: *»Če si depresiven, živiš v preteklosti. Če občutiš strah, živiš v prihodnosti. Če si v miru, tedaj živiš v sedanjosti.«* (Lao Tze, citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.goodreads.com/quotes/523350-if-you-are-depressed-you-are-living-in-the-pas>). Pri Tagoreju torej ne gre za to, da bi izumil nove resnice, temveč so se starodavne in v mnogih kulturah že znane misli zlivale skozi njegovo pero s silo in z milino poetičnosti, ki je bila lastna le njemu.

Smrt in z njo minljivost sta torej neizogibna. Toda za Tagoreja ne tudi strašna. Smrti daje blagost življenje, ki je, če ga živimo polno in v dobro vseh, pomiri strahove. *»Na dan, ko ti smrt potrka na vrata, kaj ji boš dal? / O, pred svojo gostjo postavim posodo, zvrhano / življenja in ne bom je pustil oditi praznih rok. / Vso blago trgatev svojih jesenskih dni in poletnih / noči, vse zaslužke in pobirke delovnega življenja / položim prednjo ob koncu svojih dni, ko mi smrt / potrka na vrata.«* (Tagore, 2011: 143).

Da smrt v pesniku ne vzbuja občutkov groze in strahu, govorijo tudi verzi, v katerih poimenuje smrt »krasni konec.« *»Miruj, srce moje; daj, da bo čas ločitve sladak. / Daj, da ne bo smrt, ampak popolnitev. /.../ Stoj tiho, o krasni Konec, za hip, in reci svoje poslednje besede v tišini. / Klanjam se pred teboj in dvigam svojo svetilko, / da ti posvetim na pot.«* (Tagore, 2009: 81).

Smrt je za Tagoreja naravna sopotnica in zadnji spev življenja. Ne beži pred njo, si ne zatiska oči, temveč se nanjo pripravlja tako, da živi polno življenje. *»Dan za dnem sem te čakal; zate sem prenašal / slasti in udarce življenja. / Vse, kar sem, kar imam, kar upam in kar ljubim, / vse je ves čas v globoki skrivnosti teklo proti tebi.«* (Tagore, 2011: 144). Smrt mu služi kot nevidna sopotnica, ki ga venomer opominja, da ga v življenju ne bi zaslepilo, kar resnici ni tako sijoče, kot se zdi. Spominja ga, da je zadnja pot tista, na katero greš praznih rok in da so vsa pehanja in trganja po rečeh v tistem trenutku nesmiselna in smešna. *»Ne sprašujte me, kaj mislim vzeti s seboj. Na pot / odhajam praznih rok in s pričakujočim srcem.«* (Tagore, 2011: 150). V drugi pesmi zapiše: *»Tu vračam ključke od svojih vrat – / in odpovedujem se vsem pravicam do svoje hiše. / Prosim vas le za nekaj prijaznih besed.«* (Tagore, 2011: 147).

Končnega odgovora, kaj je smrt, tudi Tagore nima. Ne domišlja si, da se lahko povsem sooči z neznanko, ki jo predstavlja smrt. Ne glede na to zmore nositi neizogibnost smrti brez strahu, črpajoč iz moči ljubezni: *»In ker imam rad to življenje, vem, da bom imel ravno tako rad tudi smrt.«* (Tagore, 2011: 150). Smrt zanj nikakor ni prenehanje, le prehod, ali, kakor pravi: *»Otrok zajoka, ko ga otrok vzame od desne dojke, / a se že v prihodnjem trenutku potolaži na levi.«* (Tagore, 2011: 150).

4. 7 Vzgoja

Vlasta Pacheiner (1986: 8) v predgovoru h knjigi *Dom in svet* zapiše, da je bil prvi poklic, za katerega se je poleg pisanja sam odločil, vzgojiteljski. Zato nekateri življenjepisci menijo, da je njegova najosnovnejša usmerjenost pedagoška in da včasih celo prevlada nad estetsko in umetniško.

Tagoreju se je zdel tedanji šolski sistem povsem zgrešen, kajti menil je, da učence duši z informacijami, medtem ko pozablja na vzgojo občutene povezave posameznika s svetom. Bi lahko katero od vzporednic našli tudi danes? Zato je leta 1901 zasnoval šolo po svojih načelih vzgoje, in četudi so ga kasneje v življenju druge dolžnosti klicale na različna mesta, se je s šolo ukvarjal vse do svoje smrti. Svoje misli o vzgoji je zapisal tudi v pesmih. V eni od njih govori o tem, kako zavoljo številnih nepotrebnih reči, s katerimi se okrašujemo in obdajamo in ki so lahko celo nepotrebne informacije, izgubljamostik z življenjem. *»Otrok, ogrnjen s knežnjim oblačilom / in z ogrlicami iz dragih kamnov okoli vratu, / ne uživa več v igri; obleka ga ovira pri vsakem koraku. / Ker se boji, da bi jo ponosil ali umazal s prahom, / se ogiba drugih in se ne upa niti ganiti. / Mati, tvoje vezi lepotije so brez koristi, če me / trgajo od zdravega prahu zemlje, če mi jemljejo / pravico do vstopa na veliki sejem vsakdanjega / človeškega življenja.«* (Tagore, 2011: 14).

Šolski sistem je še danes predmet diskusij, tako da je pesnikovo dožemanje več kot aktualno. Ko teče beseda o družbeni odgovornosti pričujoče raziskave in o aktualnosti, ne morem mimo dejstva, da je prav na točki, ki se dotika šolskega sistema, ta aktualnost toliko izrazitejša. Menim sicer, da se premiki v tej smeri dogajajo neprestano in da zato pretirana kritičnost ni umestna. Dejstvo pa je, da še zdaleč nismo dosegli končne stopnje ali vsaj tiste, s katero bi lahko bili povsem zadovoljni, ter da je prav zaradi tega potrebno nadgrajevati naše znanje in pri tem iskati navdih pri tistih, ki so posredovali koristne ideje.

4. 8 Odstopanje od pravovernosti in svoboda duha

Đusić (Đusić, 2010: 618) zapiše, da je Tagore izkoristil vsako priložnost, da je ostro nasprotoval ortodoksnemu hinduizmu, hkrati pa mu njegov nepristranski um ni dovolil, da bi se priklonil stališčem katere koli uradne religije. Kljub temu da nikoli ni bil pripradnik katere od ver, so se njegova stališča v toku življenja in z izkušnjami spreminjala. V času, ko je dopolnil 50 let, je v njegovih stališčih opaziti bistveno spremembo; začel je sprejemati zdrava zrna hinduizma in ugotovil je, da je svetu potrebno prenesti in predstaviti to zakladnico znanja, zlasti stališče, da je vse človeštvo velika družina. Ne glede na ta obrat ga je še vedno živo zanimalo vse, kar so ponujale tudi druge religije in filozofije; očitno je bilo, tako Đusić (2010: 618), da je želel Rabindranath izbrati najboljše od vsake religije in da je pri tem gradil svoj življenjski nazor, kakor se ustvarja med v cvetu.

Odmik od ortodoksnih hindujskih stališč je očiten tudi v naslednjih verzih: *»Pusti to pesem in petje in prebiranje molka! / Koga pa častiš v tem praznem, temnem kotu / svetišča, ko so vsa vrata zaprta? Odpri oči / in poglej, da tvojega Boga ni pred teboj ./ Tvoj Bog je tam, kjer kmet orje trdo zemljo / in kjer cestar drobi kamenje. Z njima je v soncu / in v plohah in obleka mu je pokrita s prahom. / Odloži svoj sveti plašč in kakor on stopi / na prašna tla.* (Tagore, 2011: 20). Tagore je zavračal pretirano čaščenje bogov v templjih, čaščenje kipov in ikon ter religijo, ki nima stika z življenjem. *»Zame ni odrešitve v spovedi. Objem svobode / čutim v tisočih vezeh naslade. /.../ Ne, nikoli ne bom zaprla vrat svojih občutkov. / V slasteh gledanja in poslušanja in dotikanja / bo tvoja naslada. / Res, vsa moja slepila bodo zagorela v ognjemetu / veselja in vse moje želje dozorele v sadovih / ljubezni* (Tagore, 2011: 115). Da uhojene poti niso izziv govori v verzih: *» Kjer so ceste zgrajene , izgubim svojo pot. / Na širni vodi, na modrem nebu ni sledu o stezi. Pot je skrita od ptičjih peroti, od žara zvezd, / od rož potujočih letnih časov. / In jaz vprašam svoje srce, ali njegova kri / spoznava nevidene poti.»* (Tagore, 2013: 142).

Tagore se je moral zaradi svojih političnih in filozofskih pogledov večkrat soočati z ostrimi kritikami svoje okolice, ki so včasih mejile že skoraj na nerazumno zlobnost. Ko je praznoval svoj 70. rojstni dan in ko je v življenju že pridobil status uglednega in modrega moža, ni »okleval spregovoriti, da noben drug pisec ni bil prisiljen prenašati neprestanega, brezsrarnega, nenehnega in neobvladljivega kritiziranja. Resnično, to je bila njegova usoda, kakor je usoda večine velikanov.« (Đusić, 2010: 577). Ne glede na vse težave se nikoli ni

odrekel svobodnemu razmišljanju in pokončni drži. »*Kjer je duh neustrašen in glava pokonci, / kjer je vednost svoboda, / kjer svet ni razlomljen na koščke s tesnimi / domačimi zidovi, / kjer prihajajo besede iz globin resnice, / kjer neutrudno prizadevanje steguje roke / proti popolnosti, / kjer se bistra reka razuma ne izgubi v suhi / peščeni puščavi mrtvih navad, / kjer vodiš duha naprej, v čedalje širše misli / in dejanja – / v ta raj svobode, moj oče, daj, da se prebudi / moja domovina.*« (Tagore, 2011: 49).

5 REZULTATI

Tagore je prav to, kar svet danes potrebuje. Zaveda se svojih korenin, spoštuje duhovno tradicijo svoje dežele, vendar pa ga niti narodnost, religija ali politično prepričanje ne omejujejo, da bi ne bil v prvi vrsti Človek. Danes svet pretresajo prepiri med posamezniki in narodi zaradi verskih ali političnih prepričanj, kar posledično vodi v nestabilnost držav, v politične in družbene nemire ter celo vojaške konflikte. Po drugi strani je opaziti večjo kaotičnost v notranjem življenju mladih, celo brezup in občutek nesmiselnosti. Razumevanje Tagorejeve življenjske filozofije zatorej postaja nujna. Krhko ravnovesje, ki ga še uspemo vzdrževati v svetu in tudi v osebem življenju, se lahko prehitro poruši, če pred človečnost postavljamo versko, nacionalno ali politično pripadnost, pa tudi če vedno in povsod dajemo prednost svojim potrebam pred potrebami širše skupnosti.

Kako je Tagoreju uspelo, da se je izvil iz ozkih okvirjev svojega okolja? Bengal, država, v kateri se je Tagore rodil, je v vsej svoji zgodovini izstopal zaradi nekoliko svojstvenih prepričanj, ki so odstopala od ostalega dela države. Že od nekdaj so bili tam ljudje nagnjeni k zavračanju praznoverja, hkrati pa jih je, morda tudi zaradi tega, ker je bila država nekoliko oddaljena od centra hindujske civilizacije, odkrito navdihoval tudi budizem. Meje med kastami so bile tako zabrisane, da se je »v 11. stoletju vladar Balal Sen odločil pripeljati v državo brahmine (svečenike), z namenom, da bi obnovil kastni sistem.« (Đusić, 2010: 589). Na plodna tla so padle tudi ideje islama o družbeni enakosti, prav tako pa tudi krščanska miselnost in nenazadnje tudi prihod Angležev s svojo kulturo.

Družina Tagore je bila od nekdaj prezirana od tistih, ki so prisegali na hindujsko pravoverje. Po nekaterih nepreverjenih trditvah naj bi bili predniki družine kaznovani z izgonom in izgubo najvišjega položaja v družbi, ker so se pregrešili v stikih z muslimansko kulturo.

»Rabindranath je v svojih esejih večkrat zapisal, da je njihov heterodokсни položaj nanje pozitivno vplival in jim omogočil večjo svobodo. Ne samo da so bili dovzetnejši za tuje vplive, bili so tudi prisiljeni, da z lastnimi močmi uveljavijo svoj družbeni položaj.« (Jelnikar, 2010: 143).

Rabindranath Tagore je iz indijske tradicije črpal, a jo je tudi preraščal. Znal je jemati, a tudi nadgrajevati. To zmorejo le veliki geniji, ki si ne pustijo vzeti svobode. Učil se je, kar so povedali drugi, a znal tudi vsako informacijo v sebi pregnesti, preveriti in, če je bilo potrebno, tudi zavreči.

»Religijski spisi, podprti s tradicijo, imajo velik pomen, kajti v njih so strnjene izkušnje številnih stoletij. Pa vendar, besede določenega navdihnjenega posameznika iz našega časa lahko odsevajo več človeške topline in nam mnogo več pomenijo, ker predstavljajo sedanji odsev davnih znanj ... Pisci, kot je Tagore, ne le da ustvarjajo umetniška dela, temveč ustvarjajo tudi novo *umetnost življenja*, ki prenaša bistvo njihovih umetniških teženj v družbeno okolje.« (Đusić, 2010: 617).

Ko govorimo o Tagoreju, sicer lahko rečemo, da je bil glas Indije, toda če pogledamo njegovo življenjsko zgodbo in nazore поблиžje, ugotovimo, da predstavlja več kot to. Je glas človeštva, ne glede na raso, nacijo ali versko pripadnost. Tagoreja je zanimalo v vseh religijah vse, kar je vodilo k izboljšanju človeštva, k ostalemu se ni obračal. Kljub temu da so ga živo zanimale vse religije in filozofije, hindujska, muslimanska, budistična, krščanska in še druge, jih je na določeni točki presegel ter ustvaril religijo človeka. Dejstvo je, da se je to potovanje k »/.../ 'religiji človeka' začelo že v njegovem otroštvu z verzi iz *Upanišad*. Kasneje se je bogatilo s filozofijo iz *Gite* ... z različnimi šolami Vedante in filozofijo modrecev iz srednjega veka.« (Đusić, 2010: 618). Njegova odličnost se je kazala v tem, da je zmožal vsako avtoriteto, četudi je bila stoletja priznana in sprejeta, pregnesti s svojo lastno modrostjo in razmišljanjem.

»Vedanta je prestavljala njegovo naravno dediščino, toda ni v popolnosti sprejemal advaitske³ razlage in nikoli se ni povsem strinjal z reko: 'Bog je resničen, svet je iluzija.' Kakor njegov oče je tudi on gojil spoštovanje in naklonjenost do sveta. Trdil je, da praksa odrekanja kot pot, ki vodi k osvoboditvi, ni zanj ... Privlačil ga je

³Advaita, iz sanskerta nedualnost, je ena od najvplivnejših šol Vedante, ki pa predstavlja enega od šestih otrodoksnih filozofskih sistemov hinduizma. Čeprav je ideja že zastopana v *Upanišadah*, se kot eden najbolj znanih predstavnikov pojavlja mislec iz 7. stoletja, Guadapada. Ta je razlagal, da dvojnost ne obstaja; um, ki se prebudi iz sanj, potuje skozi iluzijo, in le nedualnost je končna resnica. (Encyclopaedia Britannica, dostopno na naslovu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/6636/Advaita>).

vaišnavizem⁴ ... Vaišnavizem je bil navdahnjen z idejo lepote.« (Đusić, 2010: 618–619).

Tradicionalno indijsko modrost, da sta človek in bog eno, je prevzel tudi Tagore. »*Ti si nebo, / pa si tudi gnezo.*« (Tagore, 2011: 107). Nebo je neskočno, gnezdo je tisti košček sveta, ki mu lahko rečemo dom. Neskončnost in drobnost, bog in človek, velika in mala zgodba. Vendar gre Tagore še naprej, gnezda, telesa, življenja ne zanika. »*O, prečudoviti, v gnezdu je tvoja ljubezen, / ki vklepa dušo z barvami in glasovi in vonji.*« (Tagore, 2011: 107). Tagore je torej počlovečil boga, človeka pa naredil božanskega. Ta stik se lahko dogodi le z veliko mero občutka za lepoto in z ljubeznijo, ki jo je hranil do tega sveta. Prav ti dve lastnosti sta bili razlog, da je zmožni prestopiti sicer tradicionalne poglede ortodoksnih religij.

Tagore je iz tradicije torej črpal, vendar pa se ni ustavljal na njenih robovih. Razprl je krila svojega duha in si upal pogledati tja, kamor večina ni upala pogledati nikoli. Stopil je čez rob tega, kar je znal in kar so znali njegovi predniki, ter se podal v področje, ki ga je moral odkrivati na novo. Tagore je pretresel spoznanja, v katera so ljudje verjeli že tisočletja in si niso znali predstavljati, da bi lahko bilo drugače. Ni ponavljal, je razmišljal. Ni le bral zgodb drugih, temveč je pisal svojo. Mar nista prav ta pogum in raziskovalni duh to, na čemer naj bi mladi gradili svojo prihodnost?

⁴Vaišnavizem, imenovan tudi višnuizem, je ena izmed glavnih smernic sodobnega hinduizma, za katerega je značilno čaščenje boga Višnuja in njegovih inkarnacij (Encyclopaedia Britannica, dostopno na naslovu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/621641/Vaishnavism>).

LITERATURA IN VIRI

1. Advaita. Encyclopaedia Britannica. (Citirano 15. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/6636/Advaita>)
2. Bhagavad Gita (2001). Novato, California: New World Library.
3. Bhagavad Gita. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.easwaran.org/the-bhagavad-gita-the-way-of-love.html>)
4. Bharati, K. S. (1995). *Thoughts of Gandhi and Vinoba*. New Delhi: Ashok Kumar Mittal.
5. Brahma Samaj. Encyclopaedia Britannica. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/77198/Brahmo-Samaj>)
6. Đusić, A. (2010). V: Tagore, Rabindranath. *Izabrana dela*. Beograd: LekSanDar.
7. Gupta, A. in Sawhney, P. (2005). *Modern Essays*. New Delhi: S.B. Nangia.
8. Hindujska besedila. Wikipedia. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: http://sl.wikipedia.org/wiki/Hindujska_besedila)
9. Jameson, F. (1986). Third World Literature in the Era of multinational Capitalism. *Social Text*, št. 15, str. 75–76.
10. Jelnikar, A. (2010). Rabindranath Tagore in družbeno vprašanje. V: Tagore, Rabindranath. *Izbrane zgodbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
11. Lao Tze. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.goodreads.com/quotes/523350-if-you-are-depressed-you-are-living-in-the-pas>)
12. Pacheiner, V. (1986). V: Tagore, Rabindranath. *Dom in svet*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
13. Škof, L. (2011). *Besede vedske Indije*. Ljubljana: Nova revija.
14. Tagore, R. (1917). *Personality*. London: Macmillan&Co.
15. Tagore, R. (2009). *Vrtmar*. Ljubljana: Amalietti&Amalietti.
16. Tagore, R. (2011). *Darovanjke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
17. Tagore, R. (2010). *Izabrana dela*. Beograd: LekSanDar.
18. Tagore, R. (2013). *Ptice selivke, Žetev*. Ljubljana: Amalietti&Amalietti.
19. Tagore, Rabindranath. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: https://en.wikipedia.org/wiki/Rabindranath_Tagore)
20. Tagore, (Citirano 12.9.2015. Dostopno na naslovu: <http://infed.org/mobi/rabindranath-tagore-on-education/>)

21. Tagore, Rabindranath. *Allpoetry*. (Citirano 20. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://allpoetry.com/Lover%27s-Gifts-XLII:-Are-You-A-Mere-Picture>)
22. Tesla, Nikola. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.goodreads.com/quotes/361785-if-you-want-to-find-the-secrets-of-the-universe>)
23. Vaišnavizem. Encyclopaedia Britannica. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/621641/Vaishnavism>)
24. Yeats, B. William. V: Tagore, Rabindranath. The Gitanjali. (Citirano 7. 9. 2015. Dostopno na naslovu: <http://www.sacred-texts.com/hin/tagore/gitnjali.htm>)